

Fil J.2

Restaureringsholdninger.

Naturligvis kan et hus ikke være levende som et menneske, men bygningen kan alligevel blive så præget af historiske hændelser og af mennesker, at den på godt og ondt derved får et tilskud til den rene arkitektur. Tidens og historiens aftryk, brug, slid, ombygninger, tilbygninger, fornyelser, moderniseringer, udskiftninger etc. præger husene og giver dem således deres helt egen identitet. Det er betydningsfuldt, at de individualiseres, og det er interessant, at de derved kan betragtes som levende væsener.

Når man derfor, som restaureringsarkitekt, betragter dem og agter dem som levende væsener, indgår man i en situation, der minder om lægens forhold til patienten.

Det kan være en god rettesnor og blive en værdifuld inspiration. Arkitekten får derved en større og mere nuanceret respekt for væsenet, huset, og bliver også derved mere nænsom og omhyggelig i sine diagnostiseringer. Behandlingsmetoderne bliver ikke så grove og "ødelæggende", men mere hensynsfulde over for det historiske væsen og dets fortælleleværdi.

Jeg kunne forestille mig, at en del af mine læsere, måske vil sige: "vås", andre måske lytte interesseret, og ane, at en "syg" bygnings situation eller tilstand kan opfattes på en anden måde, end arkitekter almindeligvis gør. Det skulle glæde mig, thi derved er mit ærinde allerede udført, og jeg kunne stoppe her.

Det har slået mig, at vi restaureringsarkitekter burde kunne lade os inspirere af lægernes metoder og holdninger, og at det kunne komme bygningerne tilgode, ikke mindst de, der har levet et rigt historisk liv og derfor er blevet til levende væsener. Vi ville da blive mere lyttende til bygningens egen tale, ville bedre kunne forstå dens tilstand og identitet, og ikke docere indgreb, hentet fra skrivebordsskuffen eller andre irrelevante tilfælde. Vi ville studere mere, lære mere, opnå større dygtighed til at diagnosticere og operere. Vi ville ikke "save benet af under knæet", hvis vi kunne klare det med "amputation af lilletåen".

Min restaureringsholdning er således bestemt af en opfattelse af, at bygninger er levende væsener. Sagt enkelt: ligesom læger til hver tid gør sig klart, hvilken alder patienten har og hvilket liv patienten har gennemlevet, og ligesom lægen også ved, at patienten på et eller andet tidspunkt bliver syg

og må dø, at disse fremtidige forhold har indflydelse på behandlingen, sådan bør arkitekten også lade husets historiske liv danne respektfuldt grundlag for sit indgreb.

Siden restaureringsfaget fremkom i midten af forrige årh., har man haft den opfattelse og tyrkertro, at en historisk bygnings idealtilstand måtte være den, den havde, da den blev skabt, altså lige efter fødselen. (se J.Ex. restaureringsdiskussioner omkring årh.skiftet"). Man tænkte ikke tanken igennem, at bygningen nu var sat ind i et liv, som skulle gennemføres, og som uundgåeligt ville præge den. Prægningen blev betragtet som noget uheldigt, som skulle forhindres af al magt.

Hvis prægningen desværre var sket, måtte opgaven, operationen, gå ud på at "genskabe bygningens oprindelige udseende", dvs genskabe originalen, føre den tilbage til fødselstidspunktet og fødselsstadiet.

Derfor er ordet "restaurering" et uheldigt ord, for det betyder jo faktisk at "genopstille", genskabe. Jeg finder ordet "bygningsspleje" bedre.

Indenfor lægevidenskaben arbejdes der på områder med tanker, der i nogen grad minder om gammeldags æstetisk restaurering, men nok ikke ud fra samme holdning.

Lægerne foretager undertiden kosmetiske operationer, fordi et menneske ønsker at skjule sin alder. Lægen laver ansigtsløftninger, arbejder med midler til at reducere rynkedannelser, skabe hårvækst på skaldede isser etc. I dag transplanterer man i stort omfang, og det udvikler sig stadig.

Det groteske er imidlertid, at til "restaurering" eller "renoveringen" af et menneskes krop følger ikke samtidig en tilsvarende proces af tilbageføring af menneskets hjernefunktion, af dets lager af viden, dets erhvervede visdom.

Jeg har i mig et billede, som er illustrerende. Som ung studerende fik jeg lejlighed til at tale med Karen Blixen på Rungstedlund. Udover det facinerende i at lytte til hende, gjorde det et meget stærkt visuelt indtryk på mig at se hendes smukke hovedform og karakteristiske ansigt med de overordentlig mange rynker.

Tanken at "restaurere" eller føre Karen Blixens ydre tilbage til 17-årsalderen, beholdende sit indre væsen, med den gennem årene erhvervede og dyrkede dybe livsvisdom og væremåde i behold, forekommer grotesk. Men tænker man sig, at det virkelig skete, ville det eneste rimelige være, også at føre hendes åndelige habitus synkromt

tilbage til den fysiske. Så ville vi imidlertid ikke mere opleve den Karen Blixen, vi kender så godt, og som vi netop gerne ville bevare. Vi ville komme i et stort dilemma, eftersom den unge Karen Blixen skulle til at begynde forfra og måske ikke ville udvikle sig som den gamle gjorde. Vi ville endvidere have to Karen Blixener oven i hinanden. Eller vi ville være nødt til at fastholde den nye Karen Blixen på den nyes 17-års niveau, og det ville da slet ikke være Karen Blixen.

Ja ikke sandt, tanken er absurd! men det er faktisk det, den ordinære restaurering gør. Mange spændende historiske monumenter er blevet restaureret udfra sådanne holdninger. Man har udslettet deres historiske væsen, røvet dem deres historiske liv, tværet deres identitet ud, gjort dem uinteressante og kedelige. De er bare blevet pæne.

Disse tanker om restaurering er endnu ikke almindeligt accepteret. De forekommer fremmedartede, paradoksale og besværlige. De er for vanskelige at administrere, at planlægge og gennemføre. De støtter ikke den ordinære opfattelse af restaurering, som først og fremmest er en forsvarsbastion for retablering af stilarkitekturens æstetik, sådan som man ser det udtrykt gennem mange restaureringer og renoveringer, og som var 1800-tallets kunsthistoriske ønske, - en alt for snæver indstilling i dag. Derfor viger man udenom.

Imidlertid er de ikke nye. Den engelske kunst- og kulturkritiker John Ruskin (1819-1900) var inde på lignende tanker i "The Seven Lamps of Architecture" (1849), og franskmanden forfatteren og arkæologen Adolphe Napoleon Didron (1806-1867) også: "Det er bedre at bevare et gammelt bygningsværk end at reparere det, bedre at reparere det end at restaurere det, bedre at restaurere det end forskønne det. Kort sagt, lad det være som det er."

Ruskin gjorde et vældigt arbejde med at udbrede sine ideer. Det lykkedes i nogen grad i England, men ikke på Fastlandet. Her i Danmark er de næsten ikke kendt. Nordmanden rigsantikvar Steffen Tsudi-Madsen har imidlertid skrevet derom i sin udmærkede bog "Restauration and Antirestauration" men den kendes næsten ikke af danske arkitekter.

Tilbage til ideologien.

I praksis vil det sige, at den middelalderlige kirke, eller herregård, som har fået tilbygninger gennem mange årh. og dermed indeholder synlige arkitekturdele af forskellige stilarter, skal have lov at beholde disse tilføjelser. Roskilde Domkirke er et fremragende eksempel, som alle sikkert vil acceptere. Ingen kan tænke sig at rive de mange gravkapeller ned for at tilbageføre kirken.

Det kniber derimod at acceptere, at de middelalderlige monumenter fortsat skal have lov til at få nye tilbygninger. En undtagelse er dog atter Roskilde Domkirke, som også i vor tid har fået et nyt "kapel", FR.IX's begravelsesplads.

Men forståelsen er dog brudt igennem for kirkernes vedkommende m.h.t. bevaring af de historiske tilføjelser, og

måske også med accept af nye.

Anderledes forholder det sig med arkitekturen fra de seneste årh. Her tilbagefører man stadig på fuld kraft. Det går ud over mange byhuse. Eksempelvis er det ikke længe siden, ansete restaureringsarkitekter skrabede den fineste senklassicistiske facade fra 1800-tallet af et hus i Højgade i Haderslev for at komme ind til ældre bindingsværk og genskabe den hertil hørende bygnig. Byen mistede herved et interessant og fint "historisk væsen" og fik i stedet et kedeligt nyt "gammelt" bindingsværkshus, som man ser nok af i forvejen.

Bevæger vi os frem gennem vor arkitekturhistorie, når vi til bygninger, der aldersmæssigt ligger op til vor egen tid, og hvor det er lettere gennem skriftlige kilder at dokumentere deres oprindelige udseende og dermed også at rekonstruere dem. Dette frister og synes desværre at legalisere rekonstruktionstanken. Man synes ikke at tænke på, at disse bygninger også en gang bliver flere hundrede år, og at de også skal have lov at leve et historisk liv og blive historiske væsener med fortælleverdi.

Dette dilemma er mange 1800-tals bygningers. Hertil kommer, at disse huse ofte er blevet mishandlet hensynsløst. Man forstod ikke deres værdi. Mange huse er blevet totalt udhulet, så kun den yderste arkitektoniske skal blev tilbage. Føst de senere år, hvor man er kommet tidsmæssigt på afstand, og hvor der er kommet nye generationer til, er man ved at blive klar over, at der her må sættes ind på anden måde.

I 1800-tallet kommer opførelse af institutionsbygninger til specielle formål: hospitaler, biblioteker, banker, banegårde, museer, læreanstalter, etc. Kirker byggedes stadig, men det var som en fortsættelse af en manglehundrede årig tradition.

Vanskeligere er det med institutionsbyggeriet og industribygningerne. Her skifter eller udvikles brugen hele tiden. Der gøres nye opfindelser. Produktion og expedition rationaliseres. Administration og bureaukrati vokser. På lægevidenskabens område sker nye betydningsfulde landvindinger.

Konsekvensen er, at mange institutioner i løbet af få årtier viser sig for små eller upraktiske. Der opføres tilbygninger eller udvides med større anlæg, hvis man ikke bygger nyt et helt andet sted.

Under alle omstændigheder står man tit overfor det ikke uvæsentlige problem at indrette de gamle bygninger til nye og udvidede funktioner.

En manglende forståelse for bygningernes egentlige identitet og arkitektoniske værdi er ofte ikke til stede. I stedet bliver de maltrakteret eller opgivet.

Hvad enten de er blevet maltrakteret eller er blevet tilbygget, er den basale problemstilling den samme. I alle tilfælde bør indgrebet ske i overensstemmelse med bygningens identitet eller identitetsmæssige udvikling.

Som et godt eksempel har jeg allerede nævnt kirkerne. Men som nyere eksempel vil jeg gerne fremdrage ombygningen af det gamle Frederiks Hospital i Bredgade København, som indrettedes til Kunstindustrimuseum i 1926.

Dette arbejde blev gennemført af arkitekterne Ivar Bentsen og Kåre Klint, hvor sidstnævnte alene stod for interiørerne. Det fornemme ved dette arbejde var, at det gamle hus' rytme, bestemt af sengeopstillingerne i hospitalet, slog igennem i rummenes proportionering. Herved bevaredes noget karakteristisk og identitetspræget i de nyindrettede bygninger, samtidig med, at de blev funktionsduelige og fik et arkitektonisk bidrag, - et supplement og ikke fradrag. Bygningsanlægget har bevaret en høj arkitektonisk værdi. Måske kan det for mange være vanskeligt at se, hvad der er fra 1700-tallet, og hvad der er fra 1926. Det skyldes de valgte materialer og overflader. Men Kåre Klints inventar, som er smukt og mesterligt gennemarbejdet, står klart som denne arkitekts og demed tidens produkt. Det giver bygningen en identitet, som ikke blot skyldes 1700-tallet men også holdninger i 1900-tallet.

I dag er der flere eksempler på, at arkitektonisk og historisk interessante og værdifulde ældre hospitalsinstitutioner ikke mere er anvendelige til deres oprindelige formål. Nye funktioner eller brug søges og er nødvendige, hvis bygningerne skal overleve. Det er her et spørgsmål om forståelse, fantasi og klarsyn hos ejere, brugere, arkitekter og myndigheder til at løse disse bygningers problem.

Man ser også hospitalsbygninger, som skal bygges om, hvis de skal overleve og fortsætte med samme funktion. Gottlieb Bindsølls Psykiatriske Hospital i Risskov hører hertil.

Jeg skal ikke her komme ind på, hvorledes de arkitektoniske, historiske og funktionsmæssige problemer skal løses. Dertil kender jeg for lidt til forholdene, men blot pege på, at det også her er grundlæggende vigtigt, først og fremmest at forstå bygningsanlæggets historiske identitet, før man fastlægger, efter hvilket princip en evt. ombygning eller restaurering skal gennemføres.